

nosti je monografija napisana v prijaznem jeziku, popestrjena pa je s številnimi prilogami, grafi, tabelami in fotografijami. Naj predstavitev zaključim z besedami recenzenta knjige, ki so zapisane na zavihku predstavljene monografije, prof. dr. Žarka Lazarevića: »Interpretacije /.../ predstavljajo pomembno dopolnitev in razširitev raziskovanje zgodovine med obema vojnoma. Monografija tako potrjuje sinhronost in/ali medsebojno pogojenost različnih stopenj modernizacije posameznih panog znotraj nacionalne ekonomije, hkrati pa se glede na spoznanja uvršča ob bok drugim raziskavam, ki potrjujejo intenziviranje procesne dinamike na področju ekonomskega in socialnega razvoja, socialne modernizacije in reprezentacije življenjskih stilov ter kulturnopolitičnega razvoja.«

Mojca Šorn

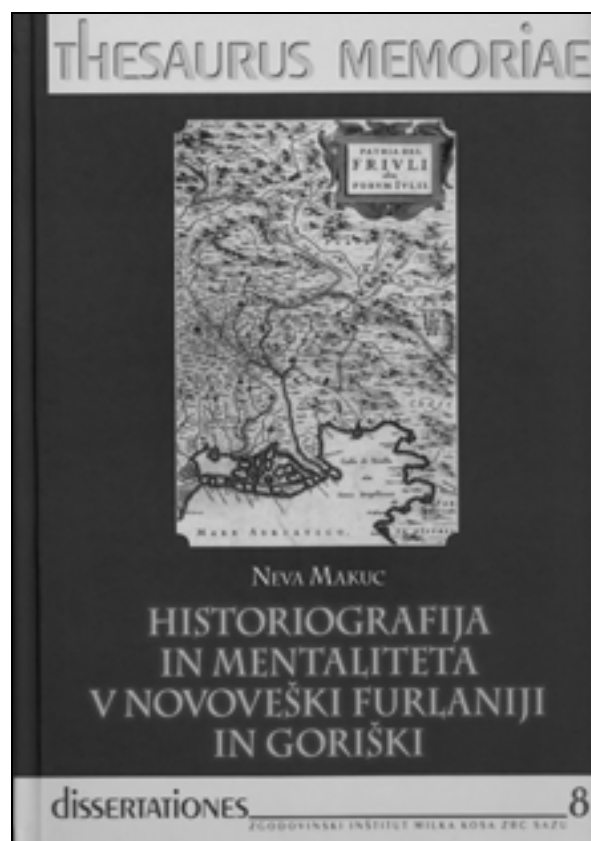
Neva Makuc: Historiografija in mentaliteta v novoveški Furlaniji in Goriški. Ljubljana: Založba ZRC (Dissertationes 8), 2011.

V knjižni obliki objavljena disertacija Neve Makuc je pomembna za razumevanje razvoja zgodovinarstva oziroma historiografije Furlanije in Goriške. Zanimiva je iz več razlogov. Kot prvo, nastala je izpod peresa mlade slovenske zgodovinarke in je s tem velik doprinos k širšemu zgodovinskemu poznavanju Furlanije in njenih historiografskih ustvarjalcev s strani slovenske zgodovinske stroke. Slovenski zgodovinarji temu območju, razen izjem, niso posvečali veliko pozornosti, kar je po svoje tudi razumljivo, ker je to območje danes del italijanske države. Med redkimi slovenskimi zgodovinarji, ki so se ukvarjali s historiografijo Furlanije in Goriške, s svojimi članki daleč najbolj izstopa goriški zgodovinar dr. Branko Marušič, ki pa se je omejeval predvsem na predstavitev goriški piscev.

Študija je zanimiva tudi iz širšega mednarodnega vidika, torej tudi za italijansko zgodovinarstvo. Takšnega temeljitega dela, z vsemi bogatimi vsebinami, ki jih prinaša, tudi italijansko deželno zgodovinarstvo še nima. Kljub temu da so se italijanski zgodovinarji s historiografijo tega območja že veliko ukvarjali in je tudi veliko prispevkov na to temo izšlo v znanih publikacijah, kot so *Memorie storiche fregiuliesi*, *Studi Goriziani* in drugih, so se zgodovinarji omejili predvsem na preučevanje bolj znanih piscev ali pa le na določeno časovno obdobje ali celo krajevno. Torej vrednost tega dela je, poleg odličnega znanstvenega zgodovinskega pristopa, predvsem sistematična predstavitev širokega izbora avtorjev od tistih splošno znanih, med katerimi nekateri veljajo

za glavne vire za preučevanje tega območja od pozne antike naprej, do tistih manj ali skoraj nepoznanih piscev, ki so pa tudi pomembni kamenčki zgodovinskega mozaika furlanskega in goriškega zgodovinarstva. Omenjeno delo je vsekakor nadgradnja dosedanjih publikacij tako italijanskih, ki imajo na tem področju primat, kot tistih maloštevilnih slovenskih avtorjev.

Delo se deli na tri poglavja. V prvem poglavju z naslovom Historiografska produkcija Furlanije in Goriške se avtorica osredotoči na izčrpno predstavitev piscev-historiografov, ki so na območju Furlanije in Goriške pisno ustvarjali v razdobju več kot tisoč let. Pri tem avtorica predstavi objavljene vire, precej pa tudi še neobjavljenih iz srednjeveškega obdobja, vse do začetka 20. stoletja. Vsakega avtorja predstavi z osnovnimi biografskimi podatki. Pri tem poda izčrpen seznam njegovih del. Dodatna vrednost študije je tudi v tem, da se avtorica ne omejuje samo na pregled historiografov, ampak tudi analizira njihova dela. Tako se v drugem poglavju ukvarja z analizo miselnosti posameznih piscev. Na podlagi njihovega pisanja predstavi njihov osebni odnos do opisanih zgodovinskih, družbenih, političnih in vojaških dogodkov, ki so zajeli Furlanijo v posameznih obdobjih. Prikaže njihov odnos do drugih etničnih in jezikovnih skupin živčih v Furlaniji in Goriški. V tretjem poglavju pa se avtorica posebej posveča slovenski zgodovini v luči furlanskih in go-

riških historiografov. Ugotavlja, kako so furlanski historiografi, ki so bili večino italijanskega porekla, dojemali Slovane, njihov izvor, kakšne stereotipe so imeli o Slovanih.

Zgodnjo srednjeveško zgodovino Furlanije je zaznamoval predvsem prihod Langobardov, ki so se leta 568 pod poveljstvom kralja Alboina preselili iz Panonije. V 8. stoletju pa je to ozemlje prav tako precej zaznamovala naselitev Slovanov. S propadom langobardskega kraljestva je leta 774 Furlanija prišla pod frankovsko kraljestvo. V zgodnjersrednjeveškem obdobju sta bila dejavna predvsem dva avtorja, Langobard, zgodovinar Pavel Diakon in njegov sodobnik znameniti oglejski patriarh Pavlin II. Omenjena pisca pomenita pojem zgodnjersrednjeveške učenosti na območju Furlanije, ki mu je sledilo večstoletno zatišje, zaznamovano z gospodarskim in kulturnim propadanjem, ki je doseglo višek v času ogrskih plenilnih vpadov. Po porazu Madžarov leta 955 je sledila postopna obnova, ki so jo vodili oglejski patriarhi, katerih moč je ob cesarski podpori naraščala. Furlanija je bila do leta 1420 del Rimske nemškega cesarstva. Iz nje se je postopoma izoblikovala cerkvena kneževina nemškega tipa, ki je vključevala tudi zgornje Posočje in spodnji del Vipavske doline. Povezave z ozemljem beneške republike in drugimi območji Italije so bile redke. Avtorica ugotavlja, da so v obdobju visokega srednjega veka v Furlaniji nastali le maloštevilni historiografski spisi. Med pomembne zgodovinske vire iz tega obdobja spadajo sezname patriarhov, ki posredujejo imena posameznih poglavarjev oglejske cerkve (*Catalogus patriarcharum Aquilegensium*, *Series patriarcharum Aquilegensium*) in nekrologi, kot je na primer *Necrologium Aquileiense*.

V drugi polovici 13. stoletja se je patriarhova kneževina začela odpirati proti Italiji. V kulturnem ustvarjanju se je poleg latinščine uveljavljal romanski jezik s poudarjenimi beneškimi in toskanskimi prvimi (volgare toscano-veneto). Pomemben vir za oris takratnih dogodkov na območju Furlanije in njenega središča Čedad (v 13. stoletju ga je v vlogi političnega, kulturnega in cerkvenega središča Furlanije spodenel Videm) predstavlja *Chronica Civitatis*, imenovana tudi *Chronica Foroiuliense* in *Annales Foroiulienses*, ki je nastala zlasti kot sad prizadevanja čedajskega kanonika Julianusa de Cividale in njegovega brata Johanna, prav tako čedajskega kanonika.

Tudi v kasnejših stoletjih so nastajale še mnoge druge mestne kronike večjih furlanskih mest. Avtorji le teh so v duhu lokalne zavesti (kampanilizma) v prvi vrsti želeli povečevati preteklost določenega mesta ali večjega kraja. V delih se kaže propagandna narava in tekmovalnost zlasti med Čedadom in Vidmom. K povečevanju ugleda posameznega mesta so poleg mestnih kronik težile tudi zgodovine plemiških rodbin določenega mesta.

K novoveški furlanski historiografiji prištevamo dela, nastala po letu 1420, ko je takratna Beneška republika zasedla in se polastila kneževine oglejskega patriarha. Beneška republika ni ukinila fevdalnega ustroja, pustila je tudi deželno pravo. Vendar je imela izključno oblast v Furlaniji beneška oligarhija, ki jo je izvajala preko svojega namestnika v Vidmu. Domače plemstvo – furlanski kastelani so izgubili vpliv nad političnim odločanjem. Pomembne politične in upravne funkcije so bile rezervirane za pripadnike beneških patricijev. Furlansko plemstvo je imelo precej manjši vpliv, kot ga je imelo goriško plemstvo s prihodom Goriške grofije pod Habsburžane v začetku 16. stoletja.

Avtorica ugotavlja, da se je s humanističnim gibanjem, ki je doseglo Furlanijo v 15. in 16. stoletju, povečalo število historiografskih del. Prav v tem času so se postavili temelji furlanske historiografije. Kot začetnik humanističnega zgodovinopisja na območju Beneške republike je bil Marco Antonio Coccio, imenovan Sabellico, ki je med drugim kot učitelj retorike deloval tudi v Vidmu. V svojem najpomembnejšem delu, posvečenem furlanski zgodovini »*De vetustate Aquileiensis patrie*« iz leta 1483, je podal kronološko urejeno pripoved Furlanije od antičnega obdobja do otomanskih vpadov v Furlanijo ob koncu 15. stoletja.

Poleg mestnih in cerkvenih kronik so nastajala tudi druga, manj znana historiografska dela. Med njimi so dragocene zlasti rodbinske kronike in kronike notarjev. Po pomenu izstopajo tudi dnevniški zapiski plemičev, meščanov, javnih učiteljev in drugih kulturnih in političnih osebnosti tistega časa.

V zgodnjem 16. stoletju je že mogoče govoriti o izoblikovanju furlanske deželne zavesti in z njo posebne zvrsti v zgodovinopisju, deželne zgodovine. Eno prvih historiografskih del, ki ga že štejemo med prave furlanske deželne zgodovine, je delo jurista Giovannija Candida (ok. 1450–1528).

Čas novega veka je bil tudi čas številnih vojaških dogodkov, ki so pretresali Furlanijo in so svoje sledi pustili tudi v historiografskih delih takratnih piscev. Prav zaradi tega se avtorica posveča tudi vojaški historiografiji. Furlanija je bila v drugi polovici 15. stoletja najprej deležna opustošenja turških vpadov, o katerih so pisali nekateri furlanski pisci. Med njimi je zlasti pomembno delo videmskega plemiča Jacopa Valvasoneja di Maniaga z naslovom »*Delle incursioni de Turchi fatte nella Patria del Friuli*«.

V začetku 16. stoletja pa se je nasilje še nadaljevalo zaradi prve beneško-avstrijske vojne. Kot eno nepogrešljivih historiografskih del za to vojaško problematiko avtorica med drugim navaja spis, ki ga je na osnovi lastne izkušnje obleganja Čedad s strani cesarske vojske leta 1509 napisal čedajski plemič in učitelj Francesco Crema de' Bulgari z naslovom *De oppugnatione Foroiulii*.

Obdobje 15. in 16. stoletja je bilo v znamenju

sovrášta in bojov med dvema političnima frakcijama zamberlani in strumieri. Zamberlani so pod vodstvom vplivnega plemiča Antonia Savorgnana zagovarjali interese videmskega meščanstva in revnega kmečkega prebivalstva ter podpirali beneško vlado. Strumieri, katerim je pripadal velik del kastelanov, pa so se, pod vodstvom rodbine della Torre, spogledovali s Habsburžani. Nasilje je zaradi zapletenih političnih in družbenih razmer, sovrášta med raznimi frakcijami, maščevalnostjo, nizkim življenjskim standardom furlanskega kmečkega prebivalstva, doseglo višek 27. februarja 1511 v upor, imenovanem Zobia Grassa. Kmečko prebivalstvo in revno videmsko meščanstvo je oplenilo in požgalo nekatere palače v Vidmu in gradove ter brutalno ubilo veliko plemičev. Avtorica navaja številne avtorje, ki so o tem pisali in pri tem ugotavlja, da je bilo njihovo pisanje pogojeno s pripadnostjo posamezni politični skupini.

V drugem poglavju avtorica analizira miselnost novoveških furlanskih historiografov, ki odseva v njihovih historiografskih delih. Analizira njihovo stanovsko identiteto in njihov pogled oziroma odnos do kmečkega stanu, glede na to, ali so pripadali plemiškemu ali pa meščanskemu stanu. Analizira pa tudi njihovo politično in teritorialno opredelitev, jezikovno identiteto ter stereotipni pogled do drugih neitalskih ljudstev. Tako izvemo, da so mnogi pisci, ki so bili plemiškega stanu, stremeli, da bi pri svojem pisanju čim bolj proslavili starost svoje rodbine in ji s tem dvignili ugled. Druga plat plemiške identitete je bil zaničevalen odnos do nižjega kmečkega stanu. Le redki so pri svojem pisanju izražali sočutje do širših plasti prebivalstva.

Videmske mestne plemiške družine in širše plasti prebivalstva so podpirale beneško oblast, medtem ko se je večina starega podeželskega plemstva-kastelanov bolj identificirala s Habsburžani. Prav zaradi tega je bilo obdobje kneževine patriarhov pri furlanskih historiografih deležno velikega zanimanja.

V študiji obravnavani pisci so pripadali italijanski jezikovni skupini, zato so območje Furlanije v geografskem, jezikovnem in kulturnem smislu prištevali k Italiji. Kljub politični razdrobljenosti Italije je bil v obdobju humanizma, renesanse živ občutek skupne politične usode prebivalcev Italije, ki je spodbujal italijanski patriotizem, ki pa ga ne gre razumeti v modernem nacionalnem pomenu, temveč na geografski in zlasti kulturni podlagi. Italijanski historiografi so prepričanje v nasprotje Italijabarbarski svet, ki je izhajalo še iz antike, ohranjali vse do 18. stoletja. Gojili so predstavo o kontinuiranem biološkem ohranjanju določenih ljudstev. Sebe so dojemali kot naslednike rimske civilizacije, ostala ljudstva, ki niso imela te tradicije, Germane, Slované, Turke pa kot t. i. barbarska ljudstva. Zato so tudi furlanski pisci določene novoveške skupine

obravnavali kot neposredne potomce določenih poznoantičnih ljudstev. Tako so Markomane Atilovega časa povezovali s sočasnimi Moravani, poznoantične Gepide s sodobnimi Poljaki, Franke s Francozi, iz Langobardov naj bi izvirali Italijani in Goričani, ki naj bi bili germansko ljudstvo. Srednjeveški in novoveški avtorji so t. i. barbarskim ljudstvom pripisovali negativne stereotipne lastnosti. Tko so izrazito zaničevali Nemce. Madžare so zaradi vdorov v 10. stoletju označevali kot zverinske.

V zadnjem poglavju z naslovom »Slovenska zgodovina v luči historiografije Furlanije in Goriške« avtorica natančno analizira, koliko so se furlanski historiografi posvetili opisovanju slovenskih dežel, slovenskega jezika in kakšno vedenje so imeli o današnjem slovenskem ozemlju. Prikaže tudi, kakšen odnos so imeli do Slovencev oziroma Slovanov, kako so jih dojemali, koliko so poznali njihovo zgodovino. Pri tem ugotavlja, da so pomanjkljivo poznali dežele, ki so ležale vzhodno od Furlanije in le malo piscev se je posvečalo opisovanju Koroške, Štajerske in Kranjske. Večje zanimanje so posvetili opisovanju tistega dela slovenskega etničnega ozemlja, ki je nekoč spadalo k beneški Furlaniji. Zlasti so opisovali ozemlje Beneške Slovenije. Pri tem so avtorji, kot je bil Girolamo Porcia, našteali vasi »ozemlja Slovanov« oziroma landarske in mersinske (mjske) banke (contrade de Schiavi). Beneško Slovenijo so imenovali, kot je to počel Benečan Marin Sanuto leta 1483, »Skiavanija« (Schiavana). Določenega zanimanja je bilo deležno tudi Posočje, katerega vzhodni del je do prve habsburško-beneške vojne (1508–1517) pripadal Beneški republiki. Pri tem so omenjali večje kraje v zgornjem toku Soče, kot sta Kobarid in Tolmin. Napačno so navajali o Dantejevem bivanju v teh krajih, ki naj bi kot gost oglejskega patriarha v Vidmu obiskal in bival tudi v Tolminu.

Avtorica opaža, da v delih furlanskih historiografov zasledimo kar nekaj zanimanja tudi za Gorico in Goriško deželo. Novoveški pisci so Gorico pogosto povezovali s keltsko Norejo. O Gorici so seveda največ pisali goriški historiografi, kot so bili Martin Bavčer, Giovanni Maria Marusig in Carlo Morelli ter Rodolfo Coronini. Pri opisovanju so pokazali veliko zanimanje za večjezičnost Gorice in dežele Goriške. Eden prvih, ki je o tem pisal, je bil Benečan Odorico da Savorgnano, ki je leta 1453 zapisal, da prebivalstvo Gorice govori »slovanski«, nemški in italijanski. Podoben opis zasledimo tudi pri drugih piscih. Plemiči naj bi govorili pet jezikov, in sicer latinščino, furlanščino, italijanščino, nemščino in slovenščino (»slovansko«). Že omenjeni Girolamo di Porcia, ki je opisoval Slované Goriške, je pri opisovanju geografskih razsežnosti Furlanije omenil tudi vasi Slované (Schiavi), ki govorijo »slovanski jezik« (lingua schiava), čeprav »skvarjen« (bastardata). Drugi pisci so zapisali, da govori

»slovansko«, pa čeprav »skvarjeno« tudi prebivalstvo v rezijanskih vaseh.

Zanimiva je tudi ugotovitev, da so že takratni novoveški avtorji Slované današnjega zahodnega slovenskega prostora dojemali kot del širše slovanske jezikovne in etnične skupnosti, s katero jih druží slovanski jezik, čeprav nekoliko »skvarjen«. Kar pomeni, da so se zavedali nekaterih razlik med posameznimi slovanskimi govori glede na posamezna geografska območja. Slované, ki so živeli v Furlaniji in na Goriškem, so dojemali kot povsem domače prebivalstvo. V historiografskih delih je nereditko zaslediti omembe slovenskega poimenovanja določenih krajev ali območij ter prevode slovenskih besed.

Avtorica ugotavlja, da so se le maloštevilni posvečali raziskovanju izvora Slovanov. Tisti, ki so o tem pisali, so jim po večini pripisali izvore nižje civilizacijske ravni. Furlanski pisci Slovanov niso povezovali z antičnimi Iliri, kot je bila ustaljena praksa v določenih humanističnih krogih, ki so Slované šteli kot neposredne potomce Ilirov, temveč so njihov izvor videli v Vandalih. Slovanske prebivalce, živeče okrog Tolmina, so imeli za potomce Hunov. Slovansko govoreče Rezijane pa so šteli kot kolonijo antičnih Retov.

Avtorica ugotavlja, da furlanska in goriška novoveška historiografska dela prinašajo le redke podatke o srednjeveških Slovanih. Večina se jih nanaša na slovanske-langobardske boje. Večina historiografov je torej povzemala pisanje Pavla Diakona, s tem da so določena pojmovanja spreminjali oziroma jih baročno napihili. Poleg bojev med Slovani in Langobardi so se redki historiografi posvečali tudi opisu pokristjanjevanja Slovanov.

Poznosrednjeveški in novoveški Slovani se v delih furlanskih piscev omenjajo tudi v zvezi s posameznimi plemiškimi fjdami, otomanskimi vpadi in vojnami, ki so zaznamovale Goriško in Furlanijo srednjega in novega veka. Še posebej so zanimivi in pretresljivi opisi več piscev o dogodku iz marca 1362, ko je skupina furlanskih vojakov vdrla do bližine Devina in oplenila in požgala Štivan. Po povratku jih je devinski gospod ob pomoči Ulrika Rihemberškega napadel in pobil. Slovenske žene pa naj bi mrtvecem odrezale genitalije in jim jih dale v usta.

Mnogi furlanski historiografi so stereotipno opisovali Slované. Nekateri pisci so poročali o njihovih navadah in običajih. Opisovali so jih kot ljudi, ki živijo preprosto, ki se vedno enako oblačijo in živijo v skladu z vero. Videli so jih kot ponosne ljudi, bojévite, včasih podvržene vraževerju.

Avtorica ugotavlja, da so v furlanski novoveški historiografiji tudi omembe novoveških Slovanov maloštevilne, da nam pa tiste, ki so ohranjene in dostopne, ponujajo marsikateri zanimiv opis.

Jernej Vidmar

Zbornik soboškega muzeja 18–19 (ur. Franc Kuzmič). Murska Sobota: Pomurski muzej, 2012, 213 strani.

K razumevanju in boljšemu poznavanju pokrajine na levem in desnem bregu Mure je z novimi prispevki postregel že tradicionalni zbornik soboškega muzeja, ki vsakoletno bogati pomurski prostor z novimi izsledki. Tudi tokrat je vsebinsko zelo raznolik, saj ponuja širok nabor raznovrstnega branja in prav zato je razdeljen na pet tematskih področij; na razprave in članke (11), ki so razdeljeni v tri sklope, gradiva (3), zapis, poročila in ocene (4) ter bibliografijo.

V prvem sklopu se izpod peresa treh avtorjev zvrstijo prispevki z zgodovinsko-kulturnega vidika, ki posegajo v čas 18. oziroma 19. stoletja. Najprej Bernadetta Horváth osvetli *Sodni proces med dolnjelendavskim in beltinskim gospostvom v letih 1754–1758* in obenem navede bistvene značilnosti sodnih procesov v obravnavanem času. Korenine spora med omenjenima gospostvoma sicer segajo v čas prve polovice 17. stoletja, a stoletje kasneje sta se baronica Helena Csáky in knez Pavel Anton Esterházy odločila, da ta spor rešita. Kot dokazno

